

מכמני ויקרא רבה לפרשת תזריע

מים ראשונים: מדרש ויקרא רבה הוא מהמדרשים הקדומים והארצישראלים ובו, לצד מדרשים מחכימים ומרתקים, גם פתגמים ומכמני לשון עשירים. כבר הקדשנו דף מיוחד [למכמני הלשון של מדרש ויקרא רבה](#) בפרשת ויקרא וכמו כן [למכמני הלשון של ויקרא רבה בפרשת צו](#). וגם [במכמני הלשון של פרשת מצורע](#) שלחנו יד ודלגנו על פרשת תזריע (ושמיני) וכעת נשלם חלק מחובנו. והנותן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה, יזכנו להשלים מכמני פרשות נוספות בספר ויקרא ובשאר מדרשים ופרשות השבוע.

המלצה לקריאת הדף: מי מבין מסיבי שולחן השבת, יקריא כל ביטוי וייתן הזדמנות למסובים להסביר אותו ומקורו (מותר גם לנחש). בשיח ובנחת, לא כחידון. אח"כ יקראו את הערת השוליים ויקיימו להגות באמרי שפר ותינוק ללמוד ספר. ולא ישכחו גם לאכול מגדנות, לשיר זמירות ולשדך הבנות.¹

ויקרא רבה פרשה יד

דו-פרצופי.²

אם זכה אומרים לו: אתה קדמת למעשה בראשית; ואם לאו, אומרים לו: יתוש קדמך, שלשול קדמך.³

הותר חבל אחד, הותרו שני חבלים.⁴

¹ הרמז הברור כאן הוא לבית הרביעי בפיטוט "מה ידידות מנוחתך" שנהוג לשוררו בליל שבת, אשר מתחיל במלים: "חפצך אסורים". ראו מקור בית זה בסוגיה במסכת שבת קנ ע"א בדיני שבות ועובדין דחול בשבת. ראו שם: "תנא דבי מנשה: משדכין על התינוקות ליארס בשבת, ועל התינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות". שימו לב מה השמיט הפייטן.

² אדם הראשון נברא דו-פרצופי. המדרש בפרשתנו, ויקרא רבה פרשה יד סימן א, אומר: "אמר ר' שמואל בר נחמן: בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון, אנדרוניוס בראו. ונסרו ועשה לו שני גבים; גב מכאן וגב מכאן. אמר ר' שמעון בן לקיש: בשעה שברא הקב"ה את הראשון, דו פרצופים בראו. ונסרו ועשה לו שני גבים: גב לזכר וגב לנקבה". ולפי זה, לכאורה אין לנו להלין על מי שהוא "דו-פרצופי", שהרי הוא חוזר לדמות אדם הראשון ויש לו תקדים, אבל היא הנותנת, שלא נחה דעתו של הקב"ה מדו-פרצופיות זו והוא ניסר אותו לשניים וברא ממנו זכר ונקבה. עוד למדנו ממדרש זה, בניגוד לפשט הפסוק ולמדרשים רבים אחרים, ש"הצלע" ממנה נבראה האישה, איננה משהו פעוט אלא חצי מהשלם, "צלע" במובן של צד. ראו שם במדרש: "השיבו: ויקח אחת מצלעותיו. אמר להם: משני צדדיו, כמו שאתה אומר: ולצלע המשכך" (ובמשכן היו ארבע צלעות כארבע רוחות השמים). למדרש זה יש מקבילה (מקור?) בבראשית רבה ח א. שם, הוא חלק מסיפור בראשית וכאן חלק מלידת האדם. ראו בשניהם, המשך המוטיב, שאדם הראשון לח ע"א, שאחת הסיבות שהאדם נברא בערב שבת, בסוף כל הבריאה, היא: "שאם תזוח דעתו עליו אומר לו: יתוש קדמך" "וכיון שסרח - הניח הקב"ה ידיו עליו ומיעטו, שנאמר: אחר וקדם צרתני ותשת עלי כפכה" (חגיגה יב ע"א). נראה לומר שניסור האדם לשניים והפיכתו מיצור דו פרצופי ששני חלקיו מפנים גב זה לזה, לשני יצורים חיים שמביטים זה בזה פנים אל פנים ונמשכים זה לזה, באה לאחר המיעוט וההקטנה. ראו בראשית רבה כ ג.

³ מדרש ויקרא רבה שראינו בהערה הקודמת (פרשה יד סימן א), ממשיך ודורש את הפסוק בתהלים קלט ה: "אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפכה" ואלה דבריו שם: "אמר ר' ישמעאל בן תנחום: אחור - לכל המעשים, וקדם - לכל העונשים. אם זכה, אומרים לו: אתה קדמת למעשה בראשית; אם לאו, אומרים לו: יתוש קדמך שלשול קדמך". ראו מקבילה בבראשית רבה ח וכן בגמרא סנהדרין לח ע"א, שאחת הסיבות שהאדם נברא בערב שבת, בסוף כל הבריאה, היא: "שאם תזוח דעתו עליו אומר לו: יתוש קדמך במעשה בראשית". וכבר הרחבנו במוטיב זה וכן בקודם, בדברינו [אחור וקדם צרתני](#) בפרשה זו בשנה האחרת. כאן רק נוסיף את מדרש תנחומא בפרשת אחרי מות סימן ט, שהשמש סירבה לעמוד דום לפני יהושע, בעת שציווה עליה: "שמש בגבעון דום" במלחמת גבעון (יהושע י יב) בטענה: "אמר לו השמש ליהושע: יהושע, וכי יש קטן אומר לגדול ממנו דום? אני נבראתי ברביעי ובני אדם נבראו בששי ואתה אומר לי דום?". ראו מוטיב דומה גם בקריעת ים סוף, בשמות רבה כא ו, בעת שהים מסרב להיבקע מפני משה: "... מיד שמע משה להקב"ה והלך לקרוע הים. וכיון שהלך לקרוע את הים לא קבל עליו להיקרע. אמר לו הים: מפניך אני נקרע? אני גדול ממך שאני נבראתי בשלישי ואת נבראת בששי!" יש טענה של הבריאה כלפי האדם שאינה קשורה במעשיו של האדם: "זכה או לא זכה", אלא בעצם העובדה שהאדם בא אל עולם מוכן ומתפקד גם בלעדיו. ואנו נזכרים בציור של האמן היהודי-אוסטרי [פרידנסריך הונדרטוואסר](#) המכיל את הכיתוב: You are a guest of nature – behave.

⁴ ואולי מדויק יותר: הותר קשר אחד - הותרו שני חבלים. ביטוי זה קשור לתהליך המופלא של הלידה. חז"ל ראו את בטנה של היולדת כסבך של מדורים (כנים) וקשרים (חבלים) שברגע הלידה הם הולכים ומתפוגגים לאט ובהדרגה, עד שכל הקשרים מותרים וכל החדרים נפתחים ומתרחש הפלא של יציאת הולד לעולם. הבסיס במקרא הם הפסוקים באיוב לח ח-י: "ויסוף בְּדִלְתֵימָם יָם גִּיחוֹ מִחֶם יָצָא: בְּשׂוּמֵי עֵינָי לְבָשׁוּ וְעִרְפָּל חִתְּלוּ: וְאֶשְׁבֵּר עֲלֵיו חֲקֵי וְאֶשִׁים בְּרִיחַ וְדִלְתֵימָם", שאמנם כפשוטו מתארים שם את הים המוגבל ביבשה (או שמא ההפך), אבל מדרש ויקרא רבה בפרשתנו והמדרש הגדול בעקבותיו, דורשים אותם על הדלתים, הענן, הבריח והגיחה-יציאה של העובר ולידתו. ואלה דברי ויקרא רבה: "ואשבור עליו חוקי - אלו שלשה חדשים הראשונים. ואשים בריח ודלתים - אלו שלשה חדשים האמצעים. ואומר עד פה תבוא ולא תוסיף - אלו ג' חדשים האחרונים". מוסיף עליו המדרש הגדול ויקרא יב א ומחזיר אותנו לתהליך התרת החבלים ופתיחת הבריח והדלתיים: "אמר רב פפא: כל זמן שהולד במעי אמו, הוא קשור בשלוש מאות וחמישה ושישים קשרים ועליו כמה בריחים וכמה חותמות. וכיון שהגיע זמנו לצאת, הקב"ה פותח לו פתח. מיד הוא מתיר וחותר ומפקיע כל הקשרים וכל הבריחים וכל החותמות ויוצא". ראו ביטוי התרת הקשר גם במדרש בראשית רבה נג יג לגבי עצירת כל רחם בבית אבימלך על שלקח את שרה: "כיון שהתפלל אבינו אברהם הותר הקשר הזה". הקשר שם הוא מניעת הכניסה להיריון.

להעמיד את הדגן על בוריו.⁵

אין סֶפֶר המספר את עצמו.⁶

נסתם הפתוח ונפתח הסתום.⁷

פרשה טו

אפילו דברי תורה שנתנו מלמעלה, לא נִתְּנוּ אלא במידה.⁸

⁵ להעמיד את הדבר על בוריו, היינו על 'בריאותו' או על בירורו, היינו על פירושו הנכון, הברור והבריא. ביטוי זה שכיח למדי במדרשים. החל בבריאות הגוף, כדברי מכילתא דרבי ישמעאל משפטים - מסכתא דנזיקין פרשה ו: "אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו - על בוריו", היינו שהבריא ממכתו. ומכאן לשימושים במשמעות להעמיד דבר על נכוןותו ובירורו, כגון בראשית רבה ע ח: "ונאספו שמה כל העדרים - אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל. וגללו את האבן, שמשם היו שומעים את ההלכה. והשיבו את האבן על פי הבאר, שהיו נושאים ונותנים בהלכה עד שמעמידים אותה על בוריה". ובמדרש תנחומא פרשת נח סימן ג: "לא ימוש מפך ומפי זרעך וכו' - לפיכך קבע הקב"ה שתי ישיבות לישראל שיהיו הוגין בתורה יומם ולילה. ומתקבצין שתי פעמים בשנה באדר ובאלול מכל המקומות ונושאים ונותנים במלחמתה של תורה עד שמעמידין דבר על בוריו והלכה לאמתה ומביאים ראייה ומן המקרא ומן המשנה ומן התלמוד כדי שלא יכשלו ישראל בדברי תורה וכו'". ובחזרה לפעולות פיסיות, ראו מדרש שמואל (בובר) פרשה ד: "מִצְרָף לְכֹסֶף וְכֹר לְזָהָב וּבָחַן לְבַת ה' (משלי יז ג) - אמר רב: לא ניתנו מצות אלא לצרופ בהן את ישראל, מה הצורף הזה מכניס את הזהב לכור ומסננו פעם ראשונה שניה ושלישית עד שהוא מעמידו על בוריו, כך הקב"ה מיסר את הצדיקים כל אחד ואחד לפי כוחו". וכאן, במדרש ויקרא רבה: "להעמיד הדגן על בוריו" הוא במובן של לסדר למרכיבים השונים. המשפט השלם הוא: "כאדם שזורה ונותן תבן בפני עצמו וקש בפני עצמו, כדי שיעמיד את הדגן על בוריו". ושם זה שוב באנלוגיה ליצירת האדם, שכל חלק בגוף האדם נוצר ממרכיב אחר של הזרע, בדומה לצמח שנזרע באדמה ומתפתח למרכיבי השונים, כגון: גבעול, שיבולית, גרעין, מלען, מוץ, שיזרה וכו', בחיטה (דגן). ובחידוד לשון נאמר: להעמיד הדגן על בוריו הוא להוציא את הבר מתוך התבן.

⁶ בדומה אולי לאמרה: "אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים", אשר מופיעה בשני הקשרים: בגמרא נדרים ז ע"ב בהקשר להפרת נדרים, האם חכם יכול להפר נדרי עצמו (שם משמע שכן ובנדרים פא ע"ב משמע שלא ולא ניכנס כאן בעובי הקורה). ובגמרא ברכות ה ע"ב בהקשר לביקור חולים, שאין החולה יכול לרפאות את עצמו ומישהו שמבקר אותו יכול. (ראו שם איך תלמידי חכמים מבקרים איש את רעהו ונותנים יד לרפואה, דברינו [מצוות ביקור חולים](#) בפרשת וירא). וכאן ההקשר הוא שוב לעניין יצירת הולד. חז"ל האמינו שמין הולד נקבע עפ"י הדומיננטיות של שני ההורים: "איש מזרע תחילה - יולדת נקבה, אשה מזרעת תחילה - יולדת זכר, שנאמר: אשה כי תזרע וילדה זכר" (ברכות ס ע"א). והמשל במדרש ויקרא רבה בפרשתנו של שני ציירים שכל אחד מצויר או צר את השני: "זה צר דמותו של זה, וזה צר דמותו של זה". על כך מוסיף ר' אבין את המאמר: "אין ספר המספר את עצמו". וממשיך שם: "משל לשניים שנכנסו למרחץ, זה שמזיע כשתי טיפין של זבוב, ושתי אזניו כשתי טיפין של זבוב. ושתי זרועותיו את הפרדוקס של הפילוסוף והלוגיקן הבריטי ברנארד ראסל על הספר בעיירה שתלה שלט על מספרתו שהוא מספר רק את אלה שאינם מספרים את עצמם. האם הוא יכול לספר את עצמו? לפרדוקס זה הייתה השפעה רבה על התפתחות תורת הקבוצות במתמטיקה והרוצה להרחיב בנושא זה יפנה לערך [הפרדוקס של ראסל](#) ברשת. מעניין אם יש קשר, אולי דרך הפילוסופיה היוונית, בין מדרש חז"ל זה ומחשבה לוגית-מתמטית של המאה העשרים.

⁷ היינו שברגע הלידה מתרחש פלא של הטבע שהטבור ממנו קיבל העובר מזון וחמצן עד עתה, נסגר; ואילו הפה שהיה עד עתה סגור, נפתח לנשימה ולמזון. ראו המדרש במלואו שם, המתאר אולטרה-סאונד של חז"ל: "תנא: צורת הולד כיצד? תחילת ברייתו דומה לרֶשֶׁן. שתי עיניו כשתי טיפין של זבוב. שני חוטמיו כשתי טיפין של זבוב, ושתי אזניו כשתי טיפין של זבוב. ושתי זרועותיו כשתי חוטמין של זהורית. פיו משוך כשערה, גווייתו כעדשה. אם הייתה נקבה, גווייתה כשעורה לאורכה. פיתוח ידיים ורגליים אין בו ושאר כל אבריו מצומצמים בו כגולם. ועליו הוא אומר: גלמי ראו עיניך (תהלים קלט). כאיזה צד הולד שרוי במעי אמו? מקופל ומונח כפנקס, ראשו מונח לו בין ברכיו, שתי ידיו על שתי צדעיו, שני עקביו על שתי עגבותיו. פיו סתום, טבורו פתוח, ואוכל ממה שאמו אוכלת ושותה ממה שאמו שותה. ואינו מוציא רֶעִי שמא יהרוג את אמו. יצא לאוויר העולם, נפתח הסתום ונסתם הפתוח". תיאור דומה נמצא בגמרא נדה ל ע"ב והלשון שם הוא: "וכיון שיצא לאור העולם - נפתח הסתום ונסתם הפתוח, שאלמלא כן אינו יכול לחיות אפילו שעה אחת". ובהמשך שם, התיאור האידיולי של העובר ברחם אמו לו הקדשנו דף מיוחד [בהילול נרו על ראשי](#) בפרשה זו: "ונר דלוק לו על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו, שנאמר: בהילול נרו עלי ראשי לאורו אלך חושך (איוב כט ג) ... ואין לך ימים שאדם שרוי בטובה יותר מאותן הימים, שנאמר: מי יתנני כירחי קדם כימי אלוה ישמרני (איוב שם פסוק ב) ... ומלמדין אותו כל התורה כולה, שנאמר: ויִרְגֵי וַיֵּאמְרָ לִי יִתְמַדְדְּבָרִי לְבָבְךָ שְׁמַר מִצְוֹתַי וְחָיִה (משלי ד ד), ואומר: פֶּאֶשֶׁר הֵייתִי בְיָמַי חֹרֵף בְּסוּד אֱלֹהֵי עֲלִי אֶהְיֶה (חוזר לאיוב שם פסוק ד)". שים לב אגב, איך פתחנו ב"גולמי ראו עיניך" של אדם הראשון שמילא את כל חללו של העולם והגענו לגולם הקטן שכל אבריו מצומצמים ברחם אמו. אבל עדיין הוא צופה ומביט מסוף העולם ועד סופו. ואולי רחם אמו זה מלוא כל העולם בשבילו. מה שמזכיר את אדם הראשון לעיל. כל בן אדם שנהרה ונולד הוא 'אדם הראשון' מבחינתו.

⁸ דיני נגיעים נפתחים בפרשתנו בראש פרק יג: "וַיִּדְבֶּר ה' אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר: אֲדָם כִּי־יִהְיֶה בְעֹר־בְּשָׂרוֹ שֵׂאת אֶרְסַפְחַת או בְּהַרְתָּ וְהָיָה בְעֹר־בְּשָׂרוֹ לְגַגֵּעַ צָרַעַת וְהִנָּבֵא אֶל־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן או אֶל־אֶחָד מִבְּנֵי הַכֹּהֲנִים". מדרש ויקרא רבה פותח את הדרשה הראשונה והמרכזית על ענייני הנגיעים בפסוק מאיוב כח כה: "לְעִשׂוֹת לְרוּחַ מִשְׁקַל יָמִים תִּפְן בְּמִדָּה". סוד תקינות הבריאה היא התנהלותה באיזון, "במידה ובמשקל". ראו שם על הרוח: "בשעה שהרוח יוצא לעולם, הקב"ה משרבו בהרים ומחשלו בגבעות ואומר לו: תן דעתך שלא תתיק את ברייתך". וכך גם המים: "גשמים שהם יורדים לעולם, אינם יורדים אלא במידה". כך גם כל שאר איתני הטבע וכך גם רוח האדם וגופו. מצב הדברים הטבעי שואף לאיזון ושיווי משקל, למידתיות, וכשאלה הופרו, מתרחשים פגעים בעולם ובאים נגיעים על בני האדם. נגע הוא תוצאה של חוסר שיווי משקל ואיזון, כפי שהמדרש ממשיך שם על מי שרוחו יתירה ומי שרוחו קצרה. אבל לא רק האדם והטבע, אלא גם רוח הקודש והתורה זקוקים לאיזון, למידה ולמשקל: "אמר ר' אחא: אפילו רוח הקודש ששורה על הנביאים, אינה שורה אלא במשקל". ומרוח הקודש לתורה ולמאמר שהבאנו: "אמר ר' יודן בר שמואל: אפילו דברי תורה שניתנו מלמעלה, לא ניתנו אלא במידה. ואלו הם: מקרא ומשנה ותלמוד והגדה. יש זוכה למקרא ויש זוכה למשנה ויש זוכה לתלמוד ויש זוכה להגדה ויש זוכה לכולם". המידתיות של התורה כאן, היא שיש בה חלק לכל אחד. ומכאן מקור לאמרה החסידי: ותן חלקנו בתורתך, שלכל יהודי יש את החלק שלו בתורה (ר' צידוק מלובלין, שפת אמת ואחרים). ומקור הכל במעמד

שב לך ובוראך עומד לך.⁹

ברכות מברכות את בעליהן, קללות מקללות את בעליהן.¹⁰

האוכל מן הקור – לוקה מן הקורה.¹¹

לכתוב על קרן השור.¹²

הר סיני בה נאמר "אנכי ה' אלוהיך" בלשון יחיד, "לפי כוחו של כל אחד ואחד היה הדיבר עימך" (פסיקתא דרב כהנא פיסקא יב, תנחומא בטבר שמות יב).

⁹ על בסיס הפסוק באיוב לח כה: "מִי־פֶלֶג לִשְׁטֹף תִּעְלָה וְדָרְךָ לְחִזִּיז קְלוֹת", שהוא חלק מתשובת ה' לאיוב "מן הסערה" ושחז"ל הפכו ל-"מן השערה", מספר מדרש ויקרא רבה כאן את הסיפור הבא: "מעשה בחסיד אחד שהיה יושב ודורש: אין לך כל נימא ונימא שלא ברא לה הקב"ה תעלה בפני עצמה. למחר ביקש לצאת לפרנסתו (לחוץ לארץ). אמרה לו אשתו: אתמול היית יושב ודורש: אין לך כל נימא ונימא שלא ברא לה הקב"ה גומא בפני עצמה, כדי שלא תהא אחת מהן נהנית מחברתה, ועכשיו אתה מבקש לצאת לתור פרנסתך?! שב לך ובוראך עומד לך. שמע לה וישב לו, ועמד לו בוראך". ראו נוסח אחר למעשה זה במדרש תנחומא בפרשתנו, נוסח בובר סימן ח, תנחומא הרגיל סימן ו: "מעשה בכהן אחד שהיה רואה את הנגעים. מטה ידו ובקש לצאת לחוצה לארץ. קרא לאשתו, אמר לה: בשביל שבני אדם רגילין לבוא אצלי לראות את הנגעים, קשה עלי לצאת מעליהם. אלא בואי ואני מלמדך שתהא רואה את הנגעים: אם ראית שערו של אדם שיבש המעין שלו, תהא יודעת שלקה, לפי שכל שער ושער ברא לו הקב"ה מעין בפני עצמו שיהא שותה ממנו. יבש המעין שלו - יבש השער. אמרה לו אשתו: ומה אם כל שער ושער ברא לו הקב"ה מעין בפני עצמו שיהא שותה ממנו, אתה שאתה בן אדם, וכמה שערות יש בך, ובניך מתפרנסין על ידך, לא כל שכן שיומן לך הקב"ה פרנסה! לפיכך לא הניחה אותו לצאת חוצה לארץ". תוספת זו שהכהן מבקש ללמד את אשתו לראות את הנגעים היא דוגמה למדרש נגד ההלכה, שהרי אין אשה כוהנת רואה את הנגעים – ראו דברינו **אגדה סותרת הלכה** בדפים המיוחדים. ולעניין יציאה לחו"ל, אדרבא, דווקא לאשה כוהנת מותר לצאת לחוץ לארץ (ירושלמי סוטה פרק ג הלכה ז). עוד על יציאה לחוץ לארץ, ראו ירושלמי מועד קטן פרק ג הלכה א: "שמעון בר בא אתא לגבי רבי חנינה, אמר ליה: כתוב לי חדא איגרא דאיקר ניפוק לפרנסתי לארעא ברייתא. אמר לו: למחר אני הולך אצל אבותיך, יהו אומרים לי: נטיעה אחת של חמדה שהיתה לנו בארץ ישראל, התרתה לה לצאת לחוץ לארץ?". אבל הפרנסה עשתה במקרים רבים מה שעשתה רבים יצאו לחו"ל וההיסטוריה ידועה. ולא נאריך בנושא זה כאן.

¹⁰ משפט זה מובא אגב מדרש העוסק בנאמנות ויושר של מידות ומשקלות: "אמר ר' לוי: ברכות מברכות את בעליהן, קללות מקללות את בעליהן. ברכות מברכות את בעליהן: אבן שלמה וצדק יהיה לך (דברים כה טו), אם עשית כן: יהיה לך - מה לישא ומה ליתן ומה ליקח ומה למכור. קללות מקללות את בעליהן: לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה. לא יהיה לך בבינתך איפה ואיפה (שם שם יג-יד), אם עשית כן: לא יהיה לך - מה לישא ומה ליתן מה ליקח ומה למכור". יהיה לך או לא יהיה לך הם התוצאה ולא רק הציווי. ראו דברינו **איפה ואיפה – על מדות ומשקלות** בפרשת כי תצא. לא ברור מה עניין מדרש זה לפרשתנו, אולי הקשר שנגעים באים בגין עושה במידה ובמשקל ורמאות במסחר. ראו בהמשך מדרש ויקרא רבה, בפרשה יז סימן ג פרשת מצורע, שעל עשרה דברים נגעים באים ואחד מהם הוא "גזול את הרבים". ומי שמרמה במידות ומשקלות, הוא גזול רבים 'קלאסי', שגם לא יכול להשיב אם ירצה לעשות תשובה, שאינו יודע למי להשיב (בבא בתרא לה ע"ב). או אולי הקשר הוא המדרש שבגין שאדם מסרב להשאיל כלים לחברו בטענה שאין לו (ויש לו), הוא לוקה בצרעת הבית ונאלץ להוציא את כליו החוצה לעיני כל (ויקרא רבה יז ב, ראו דברינו **צרעת הבית**). כך או כך, המוטיב שלברכה יש כח משלה וסופה שחוזרת לבעליה (וההפך בקללה) נמצא גם בדברים רבה ד ג: "ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה - אמר רבי אלעזר: משאמר הקב"ה הדבר הזה בסיני, מאותה שעה: מפי עליון לא תצא הרעות והטוב (איכה ג לח). אלא מאליה הרעה באה על עושי הרעה והטובה באה על עושי הטובה". (ראו דברינו **על כח הבחירה ועל לפני משורת הדין** בפרשת ראה). ואולי שייכים לכאן גם דברי בן עזאי במסכת אבות ד ב: "שכר מצווה – מצווה, ושכר עבירה – עבירה". וכמובן הפסוק לאברהם בתחילת מסעו: "וְאַבְרָהָם מְבָרְכֶךָ וּמְקַלְלֶךָ אֲרָר" (בראשית יב ג), שכבר קשרנו אותם לחתימת ברכות בלעם: "מְבָרְכֶךָ בְּרוּךְ וְאֲרִיךְ אַרְוֹר" (במדבר כד ט) שאחריה הבין בלק שאין לו עוד מה לצפות, כי ברכות מברכות את בעליהן וקללות מקללות את בעליהן.

¹¹ ראו דברי המדרש: "רבי לוי בשם רבי חמא ברבי חנינה: צער גדול היה לו למשה בדבר הזה: כך הוא כבודו של אהרן אחי להיות רואה את הנגעים? אמר לו הקב"ה: ולא נהנה מבני עשרים וארבע מתנות? ובמשל אומרים: האוכל מן הקור לוקה מן הקורה". קור או קור הוא לב הדקל, החלק הרך והאכיל, וקורה היא עוקצי הדקל. מי שרוצה לעלות ולקטוף את לב הדקל צריך לסבול את עוקציו. ראו קהתי י ט: "מסייע אֲבָנִים וְצֶבֶב בָּהֶם בּוֹקֵעַ עֵצִים יִשְׁכַּן בָּם". ובמדרש במדבר רבה ג א: "התמרה הזו עושה תמרים ועושה קוצים, וכל מי שהוא מבקש לגנוב תמרים, הקוצים שיש בה שולטים בו". משה חרד לכבודו של אחיו. משה שבהתחלה שמח על מינויו של אחיו לכהן גדול (ראו שמות רבה לז א על הפסוק "ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך") רואה כעת את הצד הפחות נעים של התפקיד ויוצא להגן על כבודו של אחיו. ועל כך עונה לו הקב"ה בהתאם, בלשון ימינו: "בשביל זה הוא מקבל משכורת", לכבוד יש מחיר! וכבר הקדשנו למשל זה (כולל משמעויותיו לדורות) דף מיוחד בפרשה זו בשם **האוכל מן הקור לוקה מן הקורה** והרחבנו בראיית המדרש את אחריות נושאי משרות ובעלי שררה ולא נשוב לדון בנושא זה כאן. רק נזכיר את דברי הנמרצים ש ר' נחמיה בשמות רבה כז ט: "בני אדם ערבת לרעך, תקעת לזר כפך... נלכדת באמרי פיך... (משלי ו' א-ה) - אמר רבי נחמיה: נאמרה על החברים. כל הימים שאדם חבר, לא איכפת לו בצבור ואינו נענש עליו. נתמנה אדם בראש ונטל טלית, לא יאמר: לטובתי אני נזקק, לא איכפת לי בצבור. אלא כל טורח הצבור עלי". ראו גם הביקורת הקשה על בית הנשיאות בבראשית רבה פרשה פ סימן א!

¹² המקור הוא במדרש ויקרא רבה בפרשתנו על ארבע המלכויות ששעבדו את ישראל, שהן כנגד ארבעה סוגי הנגעים באדם: "אֲדָם כִּי־יִהְיֶה בְּעוֹרֵבֶשְׂרוֹ שֵׁאת אוֹסֶפְפַחַת אוּ בְהֶרֶת וְהִיא בְּעוֹרֵבֶשְׂרוֹ לִנְעַע צָרְעַת וכו'". אומר מדרש ויקרא רבה: "שאת זו בבל ... ספחת זו מדי ... בהרת זו יון שהיתה מבהרת (או מבחרת) בגזרותיה על ישראל ואומרת להם: כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלוהי ישראל. נגע צרעת זו אדום וכו'". ועוד קודם לכן בפרשה יג סימן ז אומר מדרש ויקרא רבה, כשהוא משווה את ארבע המלכויות לארבע הנהרות: "חדקל, זו יון, שהייתה חדה וקלה בגזירותיה ואומרת להם לישראל: כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלוהי ישראל". ובבראשית רבה ב ד: "וחושך, זה גלות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיה שהיתה אומרת להם: כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלוהי ישראל". ובירושלמי חגיגה פרק ב הלכה ב מסופר על מנחם, שהיה חברו ובן הפלוגתא של הלל לפני שמאי – "יצא מנחם ונכנס שמאי" – שהוא ועוד שמונים זוג של תלמידי חכמים יצאו לתרבות רעה בשל גזירה זו: "שהשחירו פניהן כשולי קדירה שאמרו להן כתבו על קרן שור שאין לכם חלק באלוהי ישראל". אבל רבים אחיהם לא נכנעו לגזרה זו של יון כפי שמדגיש מדרש שמות רבה טו טז, כשהוא מונה את הגלויות בהן השכינה גלתה עם ישראל וסוככה עליהם. ויש

שרואים בפך השמן של החשמונאים סמל ניצחון על גזירת קרן השור. כך או כך, כל האזכורים של כתיבה על קרן השור הם בקשר גזירתה של יוון שבני ישראל יכתבו שאין להם חלק באלוהי ישראל. ונשאלת השאלה מה טיבה של גזירה מיוחדת זו ומה כוונתה? ראו פירוש קרבן העדה מסכת חגיגה פרק ב בירושלמי שהבאנו לעיל, בהערה זו: "שיהא הדבר גלוי ומפורסם לכל". השור הוא בהמת העבודה העיקרית, שבאה והולכת מהבית לשדה יום-יום וכולם רואים אותה. וכמאמר ר' יוסי בן חלפתא ברות רבה ב ח: "שורי – שדי, ושדי – שורי". אפשר אולי להשוות את הכתיבה על קרן השור להדבקה של סטיקר על פגוש מכוניות וכלים ממונעים אחרים בימינו. בדומה לכך היו שהציעו הסבר שהמנהג בזמן העתיק היה לסמן את שמות בעלי הבהמות על הבהמה עצמה, בשור על קרניו, והכתיבה "אין לנו חלק באלוהי ישראל", באה במקום שם הבעלים או דווקא לצידו. פירושים אחרים שמצאנו הם שיש בכתיבה זו מזכרת עוון לחטא העגל (שור), שהוא כנגד דברי התוכחה של ישעיהו "ידע שור קונהו", שהוא כנגד ברכת יוסף: "בכור שורו הדר לך", שהוא קטרוג על דין התורה שמבחינה בנזקי קרן שור בין שור יהודי לשור של גוי (ראו המעשה בשני נציגי רומא שבאו ללמוד את תורת ישראל, בבא קמא לח ע"א). ויש שאפילו שקשרו את העניין למלחמות השוורים בקרקסאות שנערי ישראל הוכרחו לכתוב את שמם על כל ניצחון ונמשכו להיטמע בתרבות יוון. עוד הציעו (בשם הרב אברמסקי אחרי ביקור שלו במוזיאון) שמדובר בקרן שור מעובדת ככלי לשתייה ואכילה מצוי. כתיבה כזו, על כלי בית מצוי, היא כניסה לתוך הבית פנימה. אחרים אמרו שיש בכלל לקרוא את המילה שור עם שור"ק: שור והכוונה לכתיבה על חומות וכתלי הבתים בכלל (וקרן היא כמו קרן זוית). ויש עוד הסברים הגובלים בתורת הסוד ובמיסטיקה וכל היודע עוד על נושא עלום זה אנא יחיש שמועתו הטובה אלינו.